

НАУКОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВО-ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Обґрунтовано концептуальні підходи до формування державної промислової політики. Здійснено групування концептуальних підходів щодо формування державної промислової політики.

Обоснованы концептуальные подходы к формированию государственной промышленной политики. Осуществлена группировка концептуальных подходов по формированию государственной промышленной политики.

The conceptual approaches to the state industrial policy. Done grouping of conceptual approaches to the formation of national industrial policy.

Постановка проблеми. Економічне зростання України визначається як законами ринку, так і об'єктивними умовами його регулювання, де провідну роль відіграє держава. В основі державної економічної політики сьогодення покладено принципове усвідомлення, що підвищення конкурентоспроможності промислової продукції можливе лише за умови технологічного переоснащення та модернізації наукомістких галузей виробництва. Звідси – все більшої актуальності набуває основна ідея Концепції державної промислової політики – створення конкурентоспроможного промислового комплексу постіндустріального типу, здатного в умовах глобалізації вирішувати головні завдання соціально-економічного розвитку суспільства та утвердження України як високотехнологічної держави. Тому прагнення органів державної влади полягає у реалізації даної ідеї через промислову політику, що базується на реформуванні системи управління промисловістю, подоланні диспропорцій у промисловому виробництві, створенні сприятливих умов економічного розвитку для суб'єктів підприємницької діяльності різних форм власності, повному та ефективному використанні наявного наукового потенціалу і подальшого його розвитку для підвищення конкурентоспроможності промислового виробництва та продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Слід зазначити, що проблеми формування та реалізації державної промислової політики в літературі опрацьовано досить широко (у працях В.Александрової, Ю.Бажала, А.Гальчинського, В.Геєця, Ю.Гончарова, С.Єрохіна, Л.Кузнецової, В.Ландика, О.Михайленко, А.Никифорова, В.Новицького, М.Пашути, В.Семиноженка, Л.Яковенко, М.Якубовського та інших); проблеми регіональної промислової політики досліджено у працях О. Амоші, Б.Буркинського, З.Варналія, З.Герасимчук, М.Долішнього, В. Захарченка, С.Ішук, Ю.Орловської, С.Соколенка, Є.Степаненка, Д.Стеценка, М.Чумаченка та інших.

Постановка завдання:

– обґрунтувати концептуальні підходи до формування державної промислової політики

– здійснити групування концептуальних підходів щодо формування державної промислової політики.

Виклад основного матеріалу.

Слід зазначити, що ще з радянських часів, Україна має структурно розвинений та багатогалузевий промисловий комплекс, який включає як індустріалізовані галузі (чорну і кольорову металургію, транспортне машинобудування, хімію та нафтохімію, легку та переробну промисловість тощо), так і наукомісткі види діяльності (авіакосмічну, радіоелектронну підгалузі, виробництво військової техніки, засобів зв'язку, медичного устаткування тощо). Ретроспективний аналіз показує, що різноманітність промислового виробництва в Україні обумовлює необхідність застосування у галузях промисловості декількох стратегій:

- використання природних ресурсів (у вугільній, металургійній, гірничорудній промисловості, промисловості будматеріалів);
- «переслідування» («копіювання»), що зумовлюється освоєнням випуску конкурентоспроможної продукції, яка вже виробляється в розвинутих країнах, передусім, в прогресивних підгалузях машинобудування, хімічної промисловості тощо;
- «лідуючих технологій» («передових рубежів»), що передбачає використання власних науково-технічних досягнень для створення нових видів продукції і технологій. Таку стратегію пропонується застосовувати, перш за все, в наукомістких виробництвах, а саме, оборонній, аерокосмічній, суднобудівній промисловості, хімічному, електротехнічному та енергетичному машинобудуванні, індустрії інформаційних технологій тощо;
- «проривна» стратегія, яка полягає у створенні принципово нових видів продукції, що випереджають сучасні зразки на одне-два покоління. Така стратегія має реалізуватися в науково-технічних установах та на інноваційних підприємствах.

Як і в цілому світі, так і в Україні основою технологічного, а, як наслідок, і економічного зростання є машинобудівний комплекс, від якого в значній мірі залежить конкурентоспроможність товарів на внутрішньому і зовнішньому ринках. В розвинутих країнах машинобудування є джерелом постійних інноваційних ініціатив. Так, в США його частка складає близько 10% ВВП, задіяно 45% зайнятих [8]. Інноваційні процеси, які перетворюють машинобудівний комплекс, в свою чергу, дають потужний поштовх для розвитку інших галузей економіки, тим самим ініціюючи суспільний прогрес. Зважаючи на це, ключовим питанням промислової політики України є правильний вибір її пріоритетів.

Основні пріоритетні напрями промислового розвитку зазначені в Державній програмі розвитку промисловості на 2003-2011 роки [7], серед яких:

- формування повнофункціональної структури системи управління промисловістю з включенням в неї центральних і регіональних органів;
- структурна перебудова промислового комплексу на користь галузей, які забезпечать збільшення випуску сучасних конкурентоспроможних видів промислової продукції, що відповідає вимогам світових стандартів та створять основу для формування прогресивної структури експорту (в машинобудуванні це – авіаційна, ракетно-космічна підгалузі, суднобудування, верстато-інструментальне, енергетичне і сільськогосподарське машинобудування, окремі виробництва електронної техніки та засобів зв'язку);
- реалізація інноваційної моделі розвитку промисловості, що вміщує поєднання науково-технічної та виробничої сфер;
- формування повноцінного конкурентного середовища і створення рівних умов здійснення підприємницької діяльності.

Сучасна роль держави в реалізації промислової політики полягає у формуванні оптимальної структури виробництва та виробничої інфраструктури, що відповідає повному інноваційно-інвестиційному циклу; забезпеченні формування збалансованого нормативно-правового поля для ефективного розвитку промисловості та прискореного розвитку промисловості за рахунок розширеного інвестування, подальшого збільшення внутрішніх і зовнішніх ринків збуту.

Подальший аналіз існуючих підходів науковців та практиків до проблем розвитку промислового комплексу реального сектора економіки, дозволить нам виділити основні особливості цього процесу та здійснити порівняльну характеристику концептуальних підходів до формування державної промислової політики з врахуванням регіональних аспектів та інноваційних чинників економічного зростання.

Слід зазначити, що жодна тема в концепціях економічних реформ України не відрізнялась полярністю думок так, як питання про актуальність і тип промислової політики нашої держави.

Зокрема, на початку 90-х років про промислову політику не писали взагалі, вважали це явище зниклим в минуле разом з радянською системою. З 1994 р. концепції державної промислової політики України формувалися в двох напрямках. Перший – розвивався в рамках так званого «сучасного монетаризму» [5, с.402]. Другий концептуальний напрям державної промислової політики базується в основному навколо питань про роль держави в економічному розвитку і має назву «немонетаристський» [5, с.402]. Зокрема, представники *першого напрямку*, як В. Кушлін, виступають проти державної «жорсткості» в промисловій політиці [3, с.274] і наполягають на непрямому державному регулюванні економіки за допомогою інституційних (регуляторних) засобів. Ще один

представник «монетаристського» напрямку Б. Заблоцький зазначає, що оскільки ринкова економіка передбачає створення передумов для вільного підприємництва, то промислова політика уряду має набувати таких рис, за яких підприємці і бізнесмени зможуть вільно здійснювати організацію виробництва, капіталовкладень, завойовувати позиції на ринку. Тобто, - це означає перехід від *вертикальної* до *горизонтальної* промислової політики [2, с.34; 6, с.411]. Держава може надати економіці певну підтримку, наприклад, у вигляді фінансової допомоги науково-дослідницькій діяльності, однак державна бюрократична машина неспроможна прогнозувати майбутні ринкові умови краще, ніж самі підприємства. Схожу думку зустрічаємо і у О. Нестеренка. «За державою, - зазначає автор, - зберігаються завдання організації діяльності багатьох економічних, наукових, освітніх і культурних структур, забезпечення незалежності країни, дотримання громадського порядку і законності тощо. Отже, держава набиратиме важливого значення і має бути сильною, але не тоталітарною» [4, с.39].

Дослідження показало, що протягом 1991-2002 рр. в Україні відбувався пошук моделі промислового розвитку. Як взірць, пропонувалися моделі країн Латинської Америки, окремих країн Центральної та Західної Європи, Південно-Східної Азії, оскільки, на думку деяких економістів, їх швидкий розвиток, зокрема країн Південно-Східної Азії, пояснюється ефективною вертикальною промисловою політикою – активною роллю держави у визначенні пріоритетних напрямів капіталовкладень в економіку. Однак, це не зовсім так, оскільки, по-перше, загального рецепту успіху не існує, є тільки багатий і різноманітний досвід; по друге, у своєму розвитку країни Південно-Східної Азії спиралися на цивільне (для споживчого ринку) виробництво, що перебувало у приватній власності. В Україні, навпаки, за радянських часів сформована високомілітаризована промисловість, що належить державі, тому промислова політика має набагато менше шансів на успіх; по-третє, державне планування не завжди давало очікувані результати. В Японії, наприклад, одні державні плани забезпечували відповідне зростання, а інші – були лише засобом підтримання «на плаву» збиткових підприємств.

Другий концептуальний напрям державної промислової політики підтримують багато українських і зарубіжних вчених [1;9 та ін.]. Як відмічає Ю. Гончаров, жодна економічно розвинена країна світу кінця ХХ століття не заохочує стихійної ринкової економіки і навіть так званого вільного ринку. Розвинена система ринкових відносин потребує безпосереднього впливу з боку держави [1, с.80].

При реалізації промислової політики важливо, щоб її складові були логічно взаємопов'язані, про що й свідчить минулий досвід. Так, в 50-60-і роки ХХ століття в світовій практиці переважав галузевий підхід до здійснення промислової політики – захист та стимулювання розвитку певних галузей, протекціонізм в міжнародній торгівлі. У 80-і роки

промислова політика переноситься в горизонтальну плоскість: держава не віддає переваги окремим галузям, а створює сприятливі умови, які дозволяють забезпечити конкурентоспроможність підприємств на світовому ринку [9, с.49]. Це безперечно пов'язано з поширенням процесу глобалізації економіки, збільшенням її взаємозалежності. Досвід реформування 90-х років показав, що ринкові реформи, які не підтверджені промисловою політикою, здатні не тільки привести до втрати країною її технологічних позицій на світовому ринку, але й до розвитку таких негативних процесів, як значний спад виробництва, зростання безробіття тощо. Це також доводить доцільність перенесення промислової політики в економічних реформах на перший план.

Слід зазначити, що інноваційне спрямування світового розвитку, яке стає переважаючим у підходах до формування національної економіки, все більше впливає на визначення промислової політики держави. У ХХІ столітті врахування інноваційного фактора стає вирішальною умовою подальшого розвитку сучасних економічних систем. Тому одноставною на сьогодні сприймається думка, що стале промислове зростання в Україні може бути досягнуте тільки на інноваційній основі при активному використанні сучасних науково-інноваційних розробок. Лише в цьому випадку реалізуються плани високої якості зростання, ресурсозбереження, ефективності виробництва, випуску конкурентоспроможної на внутрішньому і світовому ринках продукції.

З цих позицій, сьогодні слід розглядати і реалізовувати саме *промислово-інноваційну політику*. Вона одночасно є складовою промислової та інноваційної політики держави, тобто має надавати інноваційну спрямованість промислового розвитку національної економіки.

Головна мета формування промислово-інноваційної політики полягає у створенні сучасного, інтегрованого у світове виробництво, здатного до саморозвитку промислового комплексу, який відповідає аналогічним утворенням розвинутих держав світу [7]. Слід зазначити, що не є новими два перших підходи до формування промислової політики стосовно імпортозаміщення та орієнтування на експорт. Імпортозаміщуюча промислова політика – це витіснення з внутрішнього ринку імпортованих товарів і послуг, за структурно деформованої, низько ефективною національною промисловістю, яка може стати об'єктивною необхідністю, оскільки попит на внутрішньому ринку високий, а значний за кількістю промисловий потенціал неспроможний задовольнити його (хоча на сьогодні політика імпортозаміщення втратила свою значущість як засобу створення відносно відособленої національної економічної системи).

Що стосується експортоорієнтованої політики, то специфічним в цьому напрямі є трактування сучасних перетворень в системі промислової політики. Так, наприклад, В. Кушлін подає розгорнуту характеристику

п'яти можливих варіантів промислової політики [3]: 1) «*стара індустрія*» - це промислові підприємства, які побудовані в радянські часи; галузі національної економіки, в першу чергу ті, які зазнають труднощі в адаптації до глобального ринку. Основна мета сучасних перетворень – забезпечення конкурентоспроможності існуючих індустріальних підприємств; 2) *інтегровані бізнес-групи* - це окремі підприємства, що успішно адаптуються до умов праці на відкритому ринку і мають сировинну спеціалізацію. Їх головна мета - експансія ефективно діючих національних корпорацій в неефективних секторах економіки; 3) *промислові регіони* - це органи влади старих промислових регіонів, які підтримують територіально-виробничі комплекси. Їхня ціль - збереження рівня індустріального виробництва й зайнятості в старих промислових регіонах; 4) *технологічне лобі* - це окремі технології або інноваційні компанії. Головна стратегічна задача тут - експансія національної індустрії у сфері високотехнологічних виробництв; 5) *сектор, що адаптований до глобального ринку* – підприємницька активність. Необхідний для усунення диспропорцій в розвитку ринкових процесів.

Третій концептуальний напрям формування промислової політики - орієнтація на відновлення відтворювального процесу – полягає у зосередженні ресурсів держави на галузях промисловості, які виготовляють продукцію, що користується попитом.

Наступний відокремлений концептуальний підхід – це орієнтація на структурну перебудову на основі інноваційної моделі розвитку. Тобто при визначенні поняття «промислова політика», підкреслюються засоби, які вона застосовує, і сфера їх використання.

Висновки. Сьогодні очевидно, що сталий розвиток реального сектору в Україні не може бути забезпечений лише структурними перетвореннями чи організаційними змінами, як і іншими окремими елементами та механізмами. Необхідний цілий комплекс економічних механізмів, найважливіші з яких – інвестиційні, грошово-кредитні, бюджетні, податкові, науково-технічні, інноваційні. Ще одна умова – діяльність відповідних інститутів, створення яких ініціює держава і які органічно вписуються в економічну систему, забезпечуючи її ефективне функціонування. Структурна перебудова у промисловому секторі економіки має пріоритетне значення для національної економіки та передбачає орієнтування на розвиток пріоритетних галузей промисловості, державне стимулювання наукомістких і високотехнологічних виробництв, повне та ефективне використання науково-технічних розробок. Насичення вітчизняного ринку конкурентоспроможною промисловою продукцією можливо забезпечити також заходами ефективної інвестиційної, грошово-кредитної та податкової політики. Так, податкова політика має стимулювати інвестиції та інновації у високотехнологічні галузі; а в заходах грошово-кредитної політики повинно бути кредитування пріоритетних галузей промисловості під державні гарантії тощо.

Використані джерела інформації:

1. Гончаров Ю.В. Промислова політика України: проблеми і перспективи. – К.: Наукова думка, 1999. – 277с.
2. Економічна оцінка державних пріоритетів технологічного розвитку / За ред. Ю.М. Бажала. – К.: Ін-т екон. прогнозування НАН України, 2002. – 320с.
3. Кушлин В.И. Траектории экономических трансформаций. – М.: ЗАО «Изд-во «Экономика»». – 2004. – 310с.
4. Нестеренко О. Про перехідний період економічного розвитку України // Економіка України. – 1994. - №11. – с.39-43.
5. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / Відповід. ред. Г.Н.Климко. – К.: Знання-Прес, 2002. – 615с.
6. Перехідна економіка / В.М. Геєць, Є.Г. Панченко та ін.; за ред. В.М.Гейця. – К.: Вища школа, 2003. – 591с.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 року № 1174 Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки
8. Промисловість в національній інноваційній системі України / М.Т. Пашута, Л.І. Федулова, О.М. Кондрашов. – К.: Наук. світ, 2005. – 76с.
9. Яковенко Л. Теоретические аспекты промышленной политики // Экономика Украины. – 1999. – 10. – С.44-50.

Рецензент: Дацій О.І., д.е.н., професор.

УДК 352

Черняк О.Ю.,

здобувач наукового ступеня кандидата наук з державного управління, кафедри регіональної політики та публічного адміністрування Одеського регіонального інституту державного управління, Національної академії державного управління при Президентіві України

СІЛЬСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА, ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

В статті розглянуто проблеми сталого розвитку сільських територій. Визначено роль і місце сільської територіальної громади, як суб'єкта управління розвитком населених пунктів. Підведені підсумки першого етапу Проекту ЄС / ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». Аналізуються основні завдання галузевої програми соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад. Розглянуті важелі та інструменти реалізації механізму забезпечення соціального розвитку сільських територій.

В статье рассмотрены проблемы устойчивого развития сельских территорий. Определены роль и место сельской территориальной громады, как субъекта управления развитием населенных пунктов. Подведены итоги первого этапа Проекта ЕС / ПРООН «Местное развитие, ориентированное на громаду». Анализируются